

радіоактивних елементів тощо. Особливо такі процеси посилюються завдяки дії антропогенного чинника, що визначається рівнем інтенсивності господарського навантаження на прилеглі до антропогенних водойм ландшафтні комплекси, а застосування мінеральних добрив, гербіцидів, пестицидів створюють іноді критичну гідрологічну ситуацію в зоні водосховищ і ставків.

Водосховища Південного Бугу є потужними акумуляторами речовин, що надходять із суміжних територій в результаті ерозійних процесів, берегової абразії. Як результат, вони інтенсивно замулюються, хоч частина наносів, що потрапила у водойму виноситься через греблю. Значного замулювання зазнають водосховища, перш за все, в тих районах, де в межах ландшафтних комплексів суходолу відбуваються інтенсивні ерозійні процеси.

Список використаних джерел

1. Денисик Г.І. Водні антропогенні ландшафти Поділля / Г. І. Денисик, Г. С. Хаєцький, Л. І. Стефанков. – Вінниця: Теза, 2007. – С. 27-42.
2. Михно В.Б. Ландшафтно-екологические особенности водохранилищ и прудов Воронежской области / В. Б. Михно, А. И. Добров. – Воронеж: ВГПУ, 2000. – 185 с.

УДК 910.4 (091)

Холковська Т.Ю.

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

ОПИСИ МІСТЕЧОК ПОДІЛЛЯ ХІХ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО)

Дослідження історії географічного краєзнавства і становлення його як самостійної галузі знань – надзвичайно актуальне завдання сьогодення. Цим і пояснюється зацікавленість науковців до розвитку географії, географічного краєзнавства, географічних досліджень та ідей в Україні.

Основними напрямками дослідження історії розвитку національної географічної науки є розкриття історії формування української географії в контексті світової і європейської науки, здійснення її наукової періодизації, відображення внеску українських вчених у розвиток національної і світової географічної науки. Треба зазначити, що важливу роль у становленні української географії, а особливо краєзнавства такого регіону як Поділля, відіграли саме польські вчені.

У ХІХ столітті через відсутність значних наукових осередків

дослідження краю відбувалися стихійно і були прерогативою окремих вчених і ентузіастів, які на свій розсуд і уподобання безсистемно займалися накопиченням матеріалів з різних наукових напрямів. Великі зрушення у розвитку українського географічного краєзнавства сталися завдяки цілеспрямованій краєзнавчій діяльності Г. Бельке, А. Ролле, В. Марчинського та інших подвижників. Географічні й краєзнавчі дослідження польських вчених часто стосувалися населених пунктів, палаців та замків.

Важливою подією у розвитку поділезнавства було видання книги Густава Бельке «Нарис натуральної історії Кам'янця Подільського, який супроводжується короткими відомостями про праці вчених з предметів геології, палеонтології, ботаніки і зоології в Польщі в ХІХ столітті» (Варшава, 1859 рік) [1].

Г.Бельке констатує місцеположення Кам'янця-Подільського таким чином: знаходиться на $48^{\circ}40'$ північної широти і $44^{\circ}14'$ східної довготи. Автор вважає, що Кам'янець має гарне положення. Стоїть на височині, твердій і урвистій скелі, внизу протікає річка Смотрич. Скеля складена вапняками. А річка Смотрич на 10 верст нижче міста впадає до Дністра. Течія є швидкою. Весною річка розливається, але не може залити скелясті береги, тому збитки для господарства відсутні. Лівий берег є вищим (14 сажнів). На правому березі лежить місто.

Польський вчений звертається до геологічних розвідок Кам'янця-Подільського, що дозволяє йому виділити дві формації. Верхня складена глиною, вапняками, кременем і крейдою, а нижня – вапняками силуру [1, с. 64].

Краєзнавець описує мінеральні води, їх особливості. Зокрема він зазначає, що джерела мінеральних вод у Кам'янці-Подільському є у південно-західній частині міста. Вода в них солонувата. До приготування страв і для прання не придатна. Температуру має 7°C . Деякі лікарі призначають цю воду при хворобах.

Важливими для краєзнавства є відомості Г.Бельке щодо клімату. Він зазначає, що зима у Кам'янці-Подільському нестала, морози і сніги – недовгі. Осінь тепла до половини листопада. Весна вітряна, а в останній місяць тепла, як літо. Вчений, аналізуючи особливості клімату цієї місцевості, зазначає, що Товтри і Медобори відіграють таку ж роль для Кам'янця-Подільського, як Карпати для Закарпаття [1, с.70].

Густав Бельке описує рослинний та тваринний світ в окружності 12 географічних миль навколо Кам'янця-Подільського. Автор зазначає 2000 видів тварин, зокрема риб, птахів і комах.

Монографія Й.Й. Ролле "Замки подільські" [2] має непересічне наукове значення. Цінна вона передусім унікальними історичними фактами, подіями, описами життя і побуту магнатських родин,

польської шляхти і українського населення. Джерельною базою написання праці слугували магнатські сімейні архіви, стародруки, раритетна польська література.

Отже, перший і другий томи "Замків подільських" присвячені історії міста Кам'янця-Подільського. Зокрема, шість розділів, що склали перший том, висвітлювали минувшину міста від його початків до кінця XV ст., розмаїте життя міста в XVI і XVII ст. до захоплення його турками, двадцятисемирічне турецьке ярмо на Поділлі, сумне становище міста і краю після османського панування, історію Кам'янця у XVIII ст. і характеристика трьох станів міського населення у XVIII ст.: духовенства, військових та міщан.

Другий том містив детальний опис кам'янецької фортеці і міських оборонних укріплень, нариси про комендантів замку, дослідження про вірменську общину в Кам'янці, огляд впровадження і розвиток римокатолицької конфесії, унії та православ'я та історико-архітектурний зріз католицьких монастирів та костьолів.

Таким чином, описи містечок дають інформацію про тогочасне життя та характеризують стан географічних досліджень на Поділлі, вони не втратили актуальності, і є цінними надбанням та джерелами для сучасної науки.

Список використаних джерел

1. Belke G. Rys historyi naturalnej Kamieńca Podolskiego, poprzedzony krótką wiadomością o pracach uchonych w przedmiotach geologii, paleontologii, botaniki i zoologii, w Polsce w XIX wieku / Gustaw Belke. – Warszawa, 1859. – 114 s.
2. D-r Antoni J. Zameczki podolskie na kresach multańskich / Antoni Rolle. – Kraków, 1880 (t. 1-3).

УДК 911.2:550.4 (470.31)

Хрусталёва М.А.

Московский государственный университет

имени М. В. Ломоносова

АНТРОПОГЕННЫЕ ЛАНДШАФТЫ И ИХ ЭКОЛОГИЯ

В 2013 году в Украине и России по указу ЮНЕСКО отмечается 150-летие со дня рождения великого русского ученого академика Владимира Ивановича Вернадского, основателя учения о биосфере, создателя теории экологии человека. Новое научное направление в географии – антропогенное ландшафтоведение, возникло в 70 годах XX